RELAŢIA DINTRE DISCURSUL REPETAT ŞI INTERTEXT ÎN LITERATURA POSTMODERNISTĂ

ILEANA ALEXANDRESCU VOICU
Timişoara

1. ***Discursul repetat (DR)***

Discursul repetat, definit de Coşeriu ca fenomen lingvistic opus vorbirii libere, poate fi „un fragment lung sau scurt" *preluat ca atare* şi inserat în discursul unui vorbitor sau într-un discurs literar. Prin inserare, această expresie (sintagmă etc.) devine, la rândul ei, (în planul vorbirii) un alt discurs repetat (vorbire repetată), iar în plan literar, intertext. Ideea de a numi DR cod *intertextual* a venit din teoria coşeriană a colajului prezentat ca tablou în care putem regăsi şi fragmente din tablourile altor pictori (Coşeriu 2000: 259).

Problema pe care o ridică Eugen Coşeriu este aceea că elementele discursului repetat (EDR) nu sunt comutabile, nu se pot substitui pentru că nu pot construi opoziţii funcţionale: de exemplu, care ar fi opoziţia dintre *scaun* şi *fotoliu* în expresia „cu scaun la cap" sau diferenţa dintre *pe de rost* şi *pe din afară*, ambele locuţiuni având sensul de a reproduce un text după ce l-ai reţinut, dar nu există opoziţii funcţionale între *rost* şi *din afară* (Coşeriu 1992−1993: 55). Cu alte cuvinte, „nu pot exista opoziţii în interiorul tehnicii idiomatice, ci numai între un text şi alt text" (Coşeriu 2000: 261). Dar întrucât aceste modificări se regăsesc atât în limba vorbită, cât şi în cea scrisă, lingvistul propune ca aceste forme ale „literaturii (ale tradiţiei literare inserate în tradiţie lingvistică)" să fie studiate de „lingvistica textului şi de filologie" (Coşeriu 2000: 261), cu atât mai mult cu cât deconstrucţia EDR are de cele mai multe ori efecte în plan stilistic. Aşadar, modificarea discursului repetat nu poate fi studiată de lingvistica structurală, dar întrucât fenomenul există, adică modificarea EDR a devenit un mod de exprimare publică şi literară, aceste fenomene trebuie studiate de un compartiment special al limbii (de exemplu *semiologia*, după cum propune A. J. Greimas, în lucrarea sa *Despre sens. Eseuri semiotice*, unde discută despre proverbe şi dictoane). Semioticianul consideră că „un proverb sau un dicton se prezintă ca elemente ale unui *cod particular* intercalate în mesajele schimbate între locutori" (Greimas 1975: 318). De fapt, însuşi Coşeriu vorbeşte despre faptul că „avem nevoie de altă ştiinţă pentru discursul repetat" (Coşeriu 1992−1993: 55).

După clasificarea lui Eugen Coşeriu, discursul repetat (care se opune tehnicii libere a discursului) poate fi: (1) un citat: „nel mezzo del cammin di *nostra vita*" (Dante), modificat prin substituire în „nel mezzo del cammin di *questo libro*"; (2) un proverb; (3) fragmente de opere lirice, preluate ca atare, de exemplu: „la donna è mobile"; (4) citate biblice.

Modificările acestor tipuri de DR sunt numite de Coşeriu forme ale „literaturii" sau tradiţii literare inserate în tradiţii lingvistice. Pe lângă cele enumerate mai sus, Coşeriu mai adaugă încă patru forme:

(a) *welerisme*, care se referă la situaţii în genere imaginare, cum ar fi „nu este plăcut, cum spunea cineva cuiva spărgându-i nucile de cap";

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

(b) sintagme ale căror modificări conduc la combinaţii de cuvinte ce funcţionează în opoziţii la nivel sintagmatic, de exemplu: „a scăpa cu greu şi cu dificultate” (de un pericol sau de o nenorocire);

(c) perifraze lexicale: „it. levare le tende” (a o tuli la fugă), „cât ai zice peşte”;

(d) morfeme cum ar fi, de exemplu, în gradele de comparaţie, morfeme pentru superlativul absolut: „contento come una Pasqua = contenssimo (fericit ca un Paşte = fericit), „a mano a mano” = la fel de (Coşeriu 2000: 262).

Dintre acestea, enunţurile discursului repetat din categoriile enumerate la punctele (b), (c) şi (d) ar trebui studiate „ca un compartiment autonom al *competenţei idiomatice*” (*Ibidem*).

De asemenea, Coşeriu oferă câteva sugestii privind analiza anumitor forme de discurs repetat. Lingvistul a observat că sunt tipuri de discurs repetat frecvent utilizate de anumite comunităţi lingvistice (spaniolii recurg, în special, la proverbe, iar italienii la mici citate din opere celebre: „la donna imobile”) care ar putea servi la „descrierea şi la predarea tradiţiilor lingvistice” (Coşeriu 2000: 260). O altă observaţie ar fi aceea că „dacă EDR analoge celor ale tehnicii libere („cuvinte”, instrumente gramaticale) nu sunt comutabile în domeniul lor specific, combinaţiile lor, în schimb, adică *unităţile* discursului repetat, corespund funcţional unor unităţi de diferite niveluri ale tehnicii libere şi sunt comutabile cu acestea, drept care pot fi considerate ca unităţi *neanalizabile* ale aceleiaşi tehnici la nivelul de structurare gramaticală în care funcţionează” (Coşeriu 2000: 261). De aceea, anumite tipuri de discurs repetat, de exemplu, „citatele şi proverbele”, nu fac parte din sfera tehnicii idiomatice, întrucât „nu sunt echivalente cu unităţile combinatorii ale acesteia: sunt formele care corespund unor texte întregi (sau unor fragmente de texte cu sens complet)” (Coşeriu 2000: 261). Pentru aceste situaţii, Eugen Coşeriu exemplifică modificarea în vorbire a celebrului citat „Ai să dai sama, doamnă”. Deşi lingvistul afirmă că nu putem substitui cuvântul *samă* sau *Doamnă*, pentru a vedea care sunt „valorile acestor cuvinte”, acesta recunoaşte că adesea „ne jucăm (...) cu aceste expresii” (Coşeriu 1992−1993: 56). Rezultatul jocului este tot o expresie ca „aluzie tocmai la cea veche” şi, dacă este adresată cuiva, atunci persoana, doar dacă l-a citit pe Negruzzi, înţelege ce vrem să spunem. Acelaşi fenomen se întâmplă şi dacă folosim formula „Capul lui cutare vrem” (Coşeriu 1992−1993: 56).

Observăm că există o vastă de tipologie a discursului repetat şi tocmai pe aceste diferenţe de tipologie se bazează deconstrucţia în literatura postmodernă. Dacă un cuvânt poate fi prezent în combinaţii cu grade diferite de sudare, fie combinaţii fixe, cum sunt locuţiunile, fie mai puţin fixe, cum sunt expresiile „cu care locuţiunile adesea, în mod eronat, sunt confundate” (Dimitrescu 1958: 31), atunci cuvântul respectiv poate fi substituit în orice poziţie s-ar afla, fără să intereseze (uneori) nici măcar ansamblul semantic al expresiei/al textului obţinut. În postmodernism nu se mai ţine seamă de „gradul de fuziune a elementelor componente” (Dimitrescu 1958: 31) din frazeologisme, nici măcar a celor cu un grad de sudare foarte mare. Se poate deconstrui orice: „capul luminat sabia îl taie” (Groşan 1992: 12), modificat din „capul plecat sabia nu-l taie”; „ibi bene, ubi sum” (Groşan 1992: 11) – modificată prin permutare, *transmutatio*, din „ubi bene, ibi patria” (Barbu 1973: 140), „nimic din ce-i al Cezarului n-am dat c-o mână ca s-o spăl pe cealaltă” (Groşan 1992: 17), apărută prin suprapunerea a două expresii: „să-i dăm Cezarului ce-i al Cezarului” şi „o mână spală pe alta”.

2. *Despre intertext şi intertextualitate*

În capitolul *Limbajul poetic* din volumul *Prelegeri şi conferinţe*, Coşeriu vorbeşte despre „raportul intertextual sau de intertextualitate” ca fiind o serie de „legături cu *semne* întrebuinţate deja în alte texte”. Lingvistul dă anumite exemple din diferite opere. Dacă cineva ar spune: „*el lugar, nu de la Mancha*, ci *el lugar* de Madrid, *el lugar de Iaşi* (...), *de qui el*

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

hombre no quier racordarle" un spaniol ar recunoaşte „o aluzie" la începutul romanului *Don Quijote* (Coşeriu 1992–1993: 156), ajungând la concluzia că un text poate fi evocat chiar fiind modificat, „totuşi cu intenţia de a păstra anumite construcţii în raport cu acest text" (Coşeriu 1992–1993: 151).

Concluzia lui Coşeriu ar fi că *discursul repetat* (un citat la care cineva face referire prin actualizarea acestuia într-un anumit context, fie scris, fie vorbit), specific unei anumite comunităţi lingvistice, *este textul canonic* (noi spunem *codul*) prin care se poate decoda intertextul, fie aluziv, fie sub orice formă, cu condiţia să se păstreze „anumite construcţii în raport" cu textul iniţial.

Dacă Eugen Coşeriu defineşte intertextualitatea ca sistem de *semne*, Rodica Zafiu (2000: 62) vorbeşte despre trimiterea unor *semnale narative* prin intermediul intertextualităţii. Acestea se referă la posibilitatea textului „de a-şi atribui o componentă narativă prin mecanisme intertextuale" (Zafiu 2000: 64). De exemplu, elemente de arhitextualitate, de indicare a apartenenţei la o specie literară sau elemente de paratextualitate, de indicare a anumitor informaţii în titlu, prefeţe, postfeţe etc.

De altfel, Tânianov, în definirea intertextualităţii, pornind de la problema definirii *textului*, ajunge la concluzia că acesta, pentru a acţiona funcţia intertextuală, trebuie să fie capabil de a stabili conexiuni „fie cu seria literară, fie cu cea extraliterară" formată din „sisteme de semnificare neliterare, precum limbajele orale", rămânând în sfera câmpului verbal (Panaitescu 1984: 86). Julia Kristeva duce discuţia mai departe şi extinde „seria extra-literară" la „sisteme simbolice neverbale", astfel încât noţiunea de text se va defini ca „sistem de semne", iar cea de intertextualitate ca „transpunerea unui (sau a mai multor) sisteme de semne în altul" (Panaitescu 1984: 86).

În definirea intertextualităţii, o problemă delicată este aceea a stabilirii graniţelor sale, dar şi a textelor care relaţionează ca intertext. O clasificare, din acest punct de vedere, structurează fenomenul în trei categorii: **(a)** o categorie foarte restrânsă care poziţionează intertextualitatea în interiorul textului literar, numită şi *intertextualitate internă*; **(b)** o *intertextualitate propriu-zisă*, care se manifestă prin relaţionarea deferitelor texte; **(c)** o *intertextualitate* care se opune primei categorii, şi anume una *externă*, caracterizată prin aceea că iese din graniţele textului literar prin raportarea acestuia la „textul infinit", la „textul lumii".

Genette defineşte un tip mai restrâns de intertextualitate, referindu-se doar la cea literară, pe care o numeşte *hipertextualitate*, adică „prin prezenţa efectivă a unui text în altul" (Genette 1982: 8), iar M. Riffaterre identifică noţiunea de intertextualitate cu cea de *literaritate*, ca „transformare de semne lingvistice în semne literare", întrucât calitatea unui text constă tocmai în receptarea acestuia ca „sumum al jocurilor de limbaj" (Panaitescu 1984: 88).

În ce priveşte actul interxtextual ca intenţie, teoriile literare vorbesc despre o intertextualitate *intenţionată* şi una *involuntară*, iar, în legătură cu formele de manifestare, intertextualitatea poate fi *explicită*, caz în care se reproduc elementele „citate" sau din contră, *implicită*, „difuză, ascunsă" manifestată prin „prelucrarea subtilă a respectivelor elemente, de exemplu, aluzia, reminiscenţa" (Panaitescu 1984: 89).

Teoria cea mai relevantă, referitoare la intertextualitate sub toate aspectele discutate anterior, este cea a lui Genette. Acesta clasifică fenomenul în cinci mari tipuri de relaţii *transtextuale*, definite ca „tot ce-l pune în relaţie cu alte texte" (Genette 1982: 7).

1. **Intertextualitatea,** ca relaţie de „coprezenţă a două sau mai multe texte" se manifestă prin *citat* („cu ghilimele sau fără referiri precise"), *plagiat* (mai puţin explicit, totuşi literar, cum e la Lautréamont) şi *aluzie* (mai puţin explicită şi literală, este un enunţ a „a cărui înţelegere deplină presupune percepţia unui raport între un text şi un altul care se referă la anumite inflexiuni, altfel, inadmisibile" (Genette 1982: 8).

BDD-V846 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

2. **Paratextualitatea,** definită ca relaţie mai puţin apropiată de text, este marcată prin titlu, subtitlu, prefeţe, postfeţe, note marginale etc.

3. **Metatextualitatea** se manifestă ca relaţie de comentariu dintre texte fără ca acestea să fie identificate sau numite.

4. **Hipertextualitatea,** considerată de Genette ca „aspect universal al literarităţii" (Panaitescu 1984: 89) se regăseşte sub forme ca: *imitaţia*, *pastişa*, *parodia*, eroi-comic, travesti, şarjă, *à la manière de*, forgerie, transpoziţie, ca fenomen de transformare/derivare a unui text anterior A (hipotext) într-un text B (hipertext).

5. **Arhitextualitatea** are ca trăsătură definitorie relaţia de apartenenţă la genul literar, la specie fiind cea mai implicită relaţie transtextuală. Genette defineşte arhitextualitatea ca o relaţie „pe tăcute" („muette"), având, în plus, „o menţiune paratextuală" − poezii, eseuri („*Roman de la Rose*") sau menţiuni ca subtitluri (Genette 1982: 11).

În literatura postmodernistă, codul arhitextual devine flexibil, permisiv, iar amestecul genurilor se instituie drept convenţie literară şi poetică. Adesea „scopul trimiterii intertextuale" este „şi, ludic, ironic", caz în care se observă „o transformare sau chiar o distrugere a convenţiilor" literare ale unui anume gen, consecinţa fiind chiar „realizarea unei noi sinteze" (Zafiu 2000: 62).

3. *Distincţii şi semănări între DR şi intertext*

3.1. O primă distincţie dintre *discurs repetat* şi *intertext* este aceea că discursul repetat (vorbirea repetată, după cum o numeşte Coşeriu) este un fapt de limbă spontan care ţine de o anumită tradiţie a limbii *sincronice* şi care poate apărea şi în literatură (deşi, ca fenomen, a apărut şi s-a manifestat, în primul rând, în vorbire). Au fost preluate mai întâi expresii, elemente de paremiologie şi mai apoi citate din operele literare etc. Intertextul s-a manifestat, în special, în limba scrisă, în literatură (deşi acum s-a extins în toate zonele media: presă scrisă, audiovizuală, cinematografie etc.)

Interferenţa celor două fenomene în literatura postmodernă este justificată prin convenţiile acestui tip de literatură care poartă amprenta oralităţii, aceea care se face printr-un anume tip de dialog (intertextual) cu personajele şi cu cititorul. Poetica postmodernismului, care promovează „decanonizarea estetică", adună tot ceea ce nu este estetic şi propune prin „reciclare un nou tip de literaritate. Astfel, prin eliminarea coerenţei textuale, a unui centru narativ, a fost posibil ca anumite fapte de limbă (discursul repetat, izolările lingvistice) modificate sau preluate ca atare să devină moduri de exprimare a convenţiilor literare postmoderniste.

3.2. În al doilea rând, DR se distinge de intertext prin faptul că DR este elementul de bază, codul prin care intertextul se decriptează, faptul de limbă *micro* care se manifestă ca intertext la nivel *macro*.

3.3. Ceea ce au comun DR şi *intertextul* este aceea că ele se definesc ca discurs *gata făcut*, aflat în conştiinţa vorbitorului sau a cititorului. Acelaşi fapt lingvistic se poate regăsi la nivel intertextual modificat în diferite variante. De exemplu, a patra cerere „Pâinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi", din rugăciunea Domnească (numită în practica religioasă „Tatăl Nostru"), a cunoscut cele mai variate modificări. Prin *substituire* şi *reducere* (după cele patru figuri ale lui Quintilian, *quadripartita ratio*) această cerere a devenit pe rând: „Culta noastră cea de toate zilele" („Academia Caţavencu", rubrică permanentă), „Apa noastră cea de toate zilele" − titlu de poem al lui Ioan Flora („România literară", nr. 5/2002: 6), „Muzica noastră cea de toate zilele" („România literară", nr. 18/2000: 17), „Teologia noastră cea de toate silele, ia-ne-o nouă astăzi" („Academia Caţavencu", 24, 18−24 iunie, 2002: 3).

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

Dacă în aceste exemple textul iniţial, DR, este transparent în textul prelucrat, astfel că „citatele (...) intră în circulaţie şi ajung clişee, expresii la modă", unele apar, după cum am văzut deja, „uneori în forme destul de diferite de cea originală" (Zafiu 2001: 74). Dar, oricare ar fi „travaliul intertextual" acesta generează, în accepţia lui Laurent Jenny, o autentică intertextualitate doar în măsura în care putem repera într-un text „elemente structurate anterior, dincolo de nivelul lexemului, bineînţeles, dar oricare ar fi nivelul lor de structurare" (Panaitescu 1984: 87).

Dar *citatul* este poate exemplul cel mai relevant de raportare la intertext, care esenţializează scriitura intertextuală, cum este citatul din textul borgesian, numit de Cristina Hăulică (1981: 56) „citat erudit". În legătură cu practica citării, Antoine Compagnon (1979: 9) vorbeşte despre o *fenomenologie* a citării (care analizează modul de funcţionare a citatului în contextul scriiturii şi al lecturii), dar şi despre o *semiologie* prin care citatul este receptat ca *fapt de limbaj* prin capacitatea lui de a produce *sens* în textul inserat (Compagnon 1979: 10). Practica citării îşi are originea, în opinia lui Compagnon, în cea a decupajului şi a colajului; totodată, practica citării poate fi privită ca prelevare şi grefare (Compagnon 1979: 17−18). În acelaşi timp, autorul francez vorbeşte despre citare ca modalitate de *rescriere* specifică poeticii postmoderniste. Ideea de *rescriere* în postmodernism aparţine criticului american Douwe Fokkema, care pune în aceeaşi paradigmă *rescrierea* şi *intertextualitatea* (Fokkema 2000: 141) tocmai pentru a putea deosebi *pastişa* şi *parodia*, când e vorba de *rescriere* şi când avem de-a face cu *intertextualitatea*. Într-o redefinire a codurilor intertextuale propuse de Genette, Fokkema consideră că acestea nu sunt, de fapt, decât tipologii ale *rescrierii*.

Fenomenul, apărut de mult în presa scrisă, s-a extins vizibil şi în mass-media audiovizuală şi a făcut posibilă evoluţia fenomenului intertextual. Roland Barthes poziţionează termenul de intertextualitate în aceeaşi paradigmă cu „diseminarea" în anul 1968, ca mod de manifestare a intertextualităţii, reprezentată sub forma unui „ţesut" sau a unei pânze de păianjen („hifologie", *apud* Panaitescu 1984: 87). În această accepţie, intertextualitatea duce la „fragmentarea vechiului text al culturii, al ştiinţei, al literaturii şi *diseminarea* trăsăturilor sale după formule de nerecunoscut" (Panaitescu 1984: 87). Mai târziu, în *Plăcerea textului*, în urma unui exerciţiu intertextual (regăsind la Proust un detaliu întâlnit şi la Stendhal), defineşte intertextul drept „amintire circulară (…), imposibilitatea de a trăi în afara textului infinit – fie că acest text este Proust, sau ziarul cotidian, sau ecranul televizual: cartea face sensul, sensul face viaţa" (Barthes 1994: 57).

4. *Aplicaţii pe* Levantul *de Mircea Cărtărescu*

EDR devin *cod intertextual* când sunt citate/modificate într-un *text literar*. De aceea, am urmărit modalităţile în care acestea se manifestă ca intertext şi am observat cum se decodează prin textul canonic, astfel:

(1) *prin citarea sub forma colajului intertextual*, modalitate prin care între DR şi intertext se stabileşte o relaţie *explicită*, transparentă:

− *versuri*: „Multe flori sunt, dar puţine rod în lume au să poarte" (Cărtărescu 2003: 9, preluat din Eminescu, *Criticilor mei*, 1969: 365);

− *titluri:* „Fraţii Jderi" (Cărtărescu 2003: 142, preluat de la M. Sadoveanu).

Intertextualitatea propriu-zisă presupune, de altfel, prezenţa efectivă a unui text în altul, deci şi a *citatului*, preluat ca atare, fără ghilimele, care asigură coerenţa textului, la nivelul dialogurilor dintre personaje şi al vocilor narative în diferite ipostaze. Cele mai multe preluări sunt din sfera tradiţiei culturale, şi anume din beletristică, în timp ce EDR din literatura populară au, de cele mai multe ori rolul de conectori discursivi. De exemplu: „Parc-ascult şi parc-aştept" (Cărtărescu 2003: 201, după Eminescu, *Lacul*, 1969: 344), unele

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

devenind clişee (laitmotive), cum ar fi: „pastrama trufanda” (Cărtărescu 2003: 119, din Caragiale), „la curţile dorului” (după Blaga 1982: 145). Unele preluări se revendică de la discursul religios: „cântatul cocoşilor” (Cărtărescu 2003: 41), „cruci şi-anafuri” (Cărtărescu 2003: 67); „Osana” (Cărtărescu 2003: 123), altele de la cel paremiologic: „Că vorba ăluia, / Mânia strică omenia / Şi / S-a supărat ca văcarul pe sat / dar tu / Stai strâmb şi judecă drept...” (Cărtărescu 2003: 118) sau de la discursul politic: „Dreptate, frăţie” (Cărtărescu 2003: 36), „fruntea flăcăratului român” (Cărtărescu 2003: 65), „poporul suveran”, „sufragiu universal”, „drag tovarăş”.

(2) *prin deconstrucţie*, DR fiind supus modificării prin cele patru figuri ale lui Quintilian, *quadripartita ratio*, preluate de neoretorică, în special de Grupul μ, de la Liège (Dumistrăcel 2006: 46−47) şi prin *inserarea tradiţiei literare în tradiţie lingvistică* (termen coşerian), care, la rândul ei, poate deveni tradiţie literară şi, implicit, discurs repetat, vorbire repetată în interiorul altui discurs (modificări prin care între DR şi intertext se stabileşte o relaţie *implicită*). Cele patru figuri din retorica lui Quintilian apar, în general, în configuraţie simplă, cele substanţiale fiind *detractio* (suprimare), *adiectio* (adăugare), *immutatio* (substituire), iar cea relaţională *transmutatio* (permutare), dar şi combinată, numită categoria figurilor „cameleonice”. De exemplu, „O soţietate fără Vodă e ca o oişte fără gard” (Groşan 1992: 41), *tradiţie literară inserată în tradiţie lingvistică*) este o construcţie cameleonică formată prin *detractio* din două tipuri de DR: *un citat* „O soţietate fără prinţipuri, va să zică că nu le are” (Caragiale, *O scrisoare pierdută*, 1978: 91) şi *o expresie* „a (o) da, a (o) vârî, a (o) potrivi (ca Ieremia sau ca Ivan, ca neica Stan) cu oiştea-n gard” (Duda 1985: 465), adică tradiţii literare inserate în tradiţie lingvistică prin *adiectio* cu lexemul *Vodă*, rezultatul fiind o nouă tradiţie literară care poate apărea la un moment dat, într-un anume context, citat de altcineva.

Din punctul de vedere al poziţiei intertextului faţă de graniţele operei, Cărtărescu preferă o *intertextualitate internă*, dar şi *generală şi intenţionată* în acelaşi timp (Panaitescu 1984: 88). Sursele elementelor de discurs repetat în *Levantul* sunt variate, de la tradiţia culturală (literatura cultă, literatura populară, discursul biblic, politic) până la expresii idiomatice şi locuţiuni: literatura cultă („De ce nu-s singur şi nefericit”, Arghezi: „Tare sunt singur, Doamne, şi pieziş”), literatura populară („Dorul mă loveşte. / Vara de soseşte, / Dorul mă munceşte / inima-mi topeşte”, *Codrule codruţule*, doină culeasă de L. Blaga), *discursul biblic* („Margaritas ante porcus” − *Novum Testamentum Vulgata*: „... neque mitatis margaritas vostre ante porcos”), *discurs politic* („popol mîndru”, Cărtărescu 2003: 12, „ţeara mea ferice” Cărtărescu 2003: 12, aparţinând, în special, limbii de lemn), *expresii idiomatice* („te luă gura-nainte”, „dar lungii prea mult pelteaua”, „îi vine ca o mănuşă”), *locuţiuni* („nu mi-am pus în minte”, „a-şi face cuib”, Cărtărescu 2003: 47).

Reconstrucţia D. R. în literatura postmodernă propune două modele de resemantizare antinomice mimetic/antimimetic (resemantizare specifică *poeticii nonimitative* − Petrescu 1998: 110), astfel încât:

(1) *Desemantizarea* este urmată de un proces minim de *resemantizare*.

Aluziile la Caragiale sunt constante (Zoe despre Leonidas): „of, ca vita e nesimţitor acesta / Nu ştie politichie, Bucureşci şi Budapesta / Pentru el totuna este şi le-ncurcă cu Milano / Geaba-i zic de Galibardi” (Cărtărescu 2003: 69).

(2) *Desemantizarea* conjugată cu *substituirea* conduce uneori la formule nereperabile din punct de vedere semantic prin raportare la textul canonic:

„Şi de crunta lui magie tu te aperi c-un motor / Să mă-mpiedic în deliru-mi de un biet inventator?” (Cărtărescu 2003: 180), textul de referinţă fiind: „Şi de crunta – mi vijelie tu te aperi c-un toiag / Şi purtat de biruinţă să mă-mpiedic de-un moşneag?”, (Eminescu, *Scrisoarea III*,

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

1969: 538) prin reducerea opoziţiilor funcţionale a termenilor („vijelie”/„magie”, „toiag”/„motor”, „biruinţă”/„delir”, „inventator”/„moşneag” şi aplicarea *ontologiei nonsemnificării* (Petrescu 1998: 116). Resemantizarea are loc doar în structura de adâncime al textului, în dialogul dintre Leonidas şi Nastratin, a cărui coerenţă semantică nu mai este definitorie în literatura postmodernistă.

Vom observa construcţia anumitor tipuri de intertext prin modificarea DR aplicându-se cele patru operaţii retorice amintite:

A. Procedeul *detractio* (al *suprimării*), mai puţin prezent, realizează coerenţa discursului la nivel hipertextual prin: *pastişă*: „Dar tot ce clădea sireacul, noaptea se surpa şi iar/Ziua o lua da capo, istovire în zadar” (Cărtărescu 2003: 25, după *Monastirea Argeşului*, în *Alecsandri*, 1980: 197−198): „Dar orice lucra / Noaptea se surpa! / A doua zi iar, / A treia zi iar, / A patra zi iar, / A cincea zi iar, / Lucra în zadar”).

B. Prin *adiectio* (*adăugare*) DR ia forma *intertextualităţii*:

(1) *propriu-zise* (prin *aluzie*): „Şi eu, bătrân prost, vorbesc în bobote şi fac *gâlceavă* când *nema putirinţă* în loc de a-ţi spune marea durere” (Cărtărescu 2003: 170), modificare operată după Anton Pann prin *adiectio* şi *transmutatio*: „Cum a zis ţiganul: Dacă *nenai puterinţă* la ce *cichirezi gâlceavă*?”, prin trecerea de la persoana a III-a la persoana I (mesajul, care avut iniţial o funcţie fatică, devine acum autoreflexiv). Se observă că „circulaţia actuală a zicalei într-o formă uşor schimbată poate fi confirmată de apariţia în dialog (...) sau de parafrazarea din *Levantul* lui Cărtărescu (Zafiu 2001: 74);

(2) a *hipertextualităţii* prin:

(a) *parodie*: „Tu îţi făcuseşi din mine un schit / Săpat în hoitul meu, Părinte, / De-ţi înălţam în piscuri crucile sfinte. / Cu tine, ca un preot în altar, / Mă înveleam în cergi de har, / Singur pe stei, lângă stele, / Aducându-ţi mulţumirea nefericirii mele” (Cărtărescu 2003: 109, după Arghezi, *Cuvinte potrivite*, de exemplu, *Rugă de vecernie*, 1970: 81): „Cu mine omenirea, Părinte, se va stinge? / Dă-mi pace şi răbdarea s-o caut şi s-o cânt”;

(b) *pastişă*: „Mă adâncesc pe cărările somnului, / Elohim, tot pe tine te caut. Atunci paşii tăi îi aud şi îi număr / Şi-mi pare / că o lumină mare vine în peştera mea / Şi o pasăre măiastră îmi adoarme pe umăr” (Cărtărescu 2003: 114, după Lucian Blaga, *Ioan se sfâşie* în pustie, 1982: 116); (Iaurta către boiari) „− Trădare? Cine a vorbit de trădare? Stimabililor, onorabililor, într-o asemenea ocasiune solemnă trebuie să dăm dovadă de tact. Ceşti ce vedeţi la poalele turnului sunt doar modeşti cetăţeni ce au venit la votare. Vom auzi glasul suveran al poporului, în faţa căruia, dacă pot pentru ca să spui aşa, trebuie să ne plecăm” (Cărtărescu 2003: 254, după Caragiale, *O scrisoare pierdută*, 1978: 110).

C. Cel mai frecvent procedeu folosit este *immutatio* (*substituirea*) care generează mai multe tipuri de *intertextualitate*:

(1) *propriu-zisă* (*aluzia*, *citatul*):

„Să facă beşică mare / Mult mai luminoasă / Şi mult mai frumoasă” (Cărtărescu 2003: 186, după Alecsandri, balada *Meşterului Manole*,1980: 202): „Află că noi ştim / Oricând să zidim / Altă monastire / Pentru pomenire / Mult mai luminoasă / Şi mult mai frumoasă!”.

Trimiterea aluzivă se realizează în unele cazuri prin *substituire* şi *adăugarea* unui *cuvânt cheie*: „Şi din Isarlâk, mireasa au purces aceste file” (Cărtărescu 2003: 111, etichetă pentru Ion Barbu), „Este aura ftiziei, preste chipul ascuţit” (Cărtărescu 2003: 112, etichetă pentru Bacovia), sau „perle reci dân mucegai” (Cărtărescu 2003: 109, etichetă pentru Arghezi). Pentru intertextul aluziv, Cărtărescu preferă şi discursul biblic sau literatura populară: „Cură electricitatea ca la Cana Galileii / Vinul cel făcut din apă chioară” (Cărtărescu 2003: 74, după *Noul Testament* 1991: 110) şi „contopit cu Manoil / Anghelul fantastic zboară cu aripe de trotil” (Cărtărescu 2003: 118, după Alecsandri, *balada Monastirea Argeşului*, 1980: 202).

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

(2) *hipertextualitate* – manifestată prin regim:

(a) *parodic*:

Dialogul dintre Manoil şi piratul Iaurta: „Ia să-mi, tu, spui acuma ce simţeşte floarea ierbii / Când s-apropie cu nara căprioarele şi cerbii? / − Ea se lasă rumegată şi se bucură ferice, / Fiindcă ştie că la anul capul iar o să ridice.” (Cărtărescu 2003: 14), faţă de textul iniţial (Alecsandri, *Dan, căpitan de plai*, 1974: 520): dialogul dintre tătarul Ghirai şi bătrânul Dan: „− Ghiaur, zice tătarul cu inima haină, / Ce simte firul ierbii când coasa i-e vecină? / − Ea pleacă fruntea-n pace, răspunde căpitanul / Căci are să renască mai fragedă la anul!”.

De asemenea, textul *Ţiganiadei* este prezent în *Levantul*, în afară de lumea „exotică” a ţiganilor, şi prin imaginea gastronomică a raiului care i se revelează lui Zotalis asemenea lui Parpanghel: „Acolo căşile-s dă friptură / Cu uşe dă telemea o bucată, / Iazurile dă mujdei şi dă saramură / Şi dă sarmale malurile roată… / Vinul spumegă pân canale, în stradă, / Dă vutcă sunt lacuri întinse / Coniacuri franţozeşti dân ogradă / Doar un lucru stârneşte uimirea: / Nu e şampanie pă nicăirea” (Cărtărescu 2003: 134−135) în comparaţie cu *Ţiganiada* (Deleanu, *Cântecul a IX*, 1999: 308): „Dealurile şi coastele toate / Sunt dă caş, dă brânză, dă slănină, / Iar’ munţii şi stânce gurguiate, / Tot dă zahăr, stafide, smochine!… / Colea vezi un şipot de rachie, /…I ci dă proaspătă mursă-un izvor, / Dincolea balta dă vin te-îmbie, / Iară căuş, păhar sau urcior / Zăcând afli-îndată lângă tine, / Oricând chieful dă băut îţi vine”;

(b) sau prin *pastişă*:

Sunt frecvent *pastişate* prin procedeul *substituirii* textele clasicilor români (Eminescu): „Grecotei cu cearcăni large, turcaleţi cu ochi purii” (Cărtărescu 2003: 183); „Ca să-ndure grija ţerii, fie pace ori resboi” (Cărtărescu 2003: 196, după *Scrisoarea III*, 1969: 537); „Cărui mamă-i fu oglinda, iară tată labirint” (Cărtărescu 2003: 18); „O, vină iar, al umbrei mele domn” (Cărtărescu 2003: 108, după *Luceafărul*, 1969: 588); „Visător plecă românul ochii negrii şi cuminţi” (Cărtărescu 2003: 24, după *O, rămâi...*, 1969: 454: „În al umbrei întuneric / Te asamăn unui prinţ / Ce se uit-adânc în ape / Cu ochi negri şi cuminţi”), „iubesc poporul, dar urăsc pe poporan” (Cărtărescu 2003: 255) care face trimitere la „Iubesc trădarea, dar urăsc pe trădător” (Caragiale, *O scrisoare pierdută*, 1978: 82), „Dar amarnic la mânie eşti, băiete?” (Cărtărescu 2003: 246), în loc de „Dar ştii că eşti amarnic la viaţă, măi băiete?” (Creangă, *Amintiri din copilărie*, 1989: 182).

Substituirea nu afectează doar structura construcţiilor fixe, aceasta se aplică şi în cazul unor personaje sau situaţii, rezultând ceea ce Nicolae Manolescu numeşte *intertextualitate particulară prin împrumutare*, realizată prin preluarea unor personaje, teme, motive etc. În *Levantul*, Zoe este soţia lui Leonidas şi nu a lui Trahanache: „Au n-aţi auzit de mine? Au n-aţi auzit de Zoe? (...) / Ce daţi buzna în ogradă? / − Doamnă, să avem pardon (...), bunul nostru-amfitrion / Leonidas să numeşte, renumitu-Ampotrofag / Nu-i sunteţi cumva iubita soaţă?” (Cărtărescu 2003: 69); personajul principal Meşterul Manole, din celebra legendă, este substituit cu Apolodor: „Până ce-a-ngropat în peatră ticălosu-Apolodor / Pre soţia sa ce-o plânse mai apoi cu-amar şi dor / Şi râmlenii când trecură auzea dîn peatră glas” (Cărtărescu 2003: 25), iar lui Parpanghel din *Ţiganiada* îi ia locul Iaurta, fiul lui Zotalis.

D. Mai puţin utilizat ca procedeu de fragmentare a discursului repetat este *transmutatio* (*permutarea*) valorificată aici ca *hipertextualitate* de tip pastişă: „Robul va vedea lumina, iară orbul libertaua” (Cărtărescu 2003: 177, faţă de „te iubesc precum iubeşte sclavul lumina şi orbul libertatea” – Caragiale, *O noapte furtunoasă*, 1978*:* 34) sau „Mudromu i cestitomu i plemenitomu” (Cărtărescu 2003: 76) în loc de „Mudromu i plemenitomu i cestitomu” (*Scrisoarea lui Neacşu..., apud* Piru 1977: 43).

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

În *Levantul*, dintre toate tipurile de transtextualitate, cea mai vizibilă este *hipertextualitatea* ca fenomen al deconstrucţiei EDR, iar ca relaţie de coprezenţă a unui text în altul prezentă este *intertextualitatea*, prin *citat* şi *aluzie*.

5. *Concluzii*

Ceea ce apare în limbajul literaturii postmoderne este un colaj de astfel de elemente ale limbii vorbite, dar şi scrise (EDR) care au rolul de a asigura coerenţa textului, dar şi de a face prezentă vocea narativă. Dacă ar fi să-l parafrazăm pe Greimas (1975: 318), am spune că naratorul îşi părăseşte „de bună voie glasul" pentru a rosti ceva ce nu-i aparţine (un citat, un clişeu etc.) pe care vrea doar să-l citeze sau să-l deconstruiască.

SURSE

Alecsandri, Vasile, 1974, *Poezii*, Bucureşti, Editura Minerva.
Alecsandri, Vasile, 1980, *Poezii populare ale românilor*, Bucureşti, Editura Minerva.
Arghezi, Tudor, 1970, *Poezii*, Bucureşti, Editura Minerva.
Blaga, Lucian,1982, *Poezii*, ediţie de Ion Nistor, Bucureşti, Cartea Românească.
Budai-Deleanu, Ion, 1999, *Ţiganiada*, Timişoara, Editura Amarcord.
Caragiale, I. L., 1978, *Teatru*, Bucureşti, Editura Minerva.
Cărtărescu, Mircea, 2003, *Levantul*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Creangă, Ion, 1989, *Poveşti, povestiri, amintiri*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.
Groşan, Ioan, 1992, *O sută de ani de zile la porţile Orientului*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române**.**
Eminescu, Mihai, 1969, *Poezii*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.
Noul Testament cu psalmii, 1991, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR.

BIBLIOGRAFIE

Barbu, Marian, 1973, *Dicţionar de citate şi locuţiuni străine*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română.
Barthes, Roland, 1994, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, postfaţă de Ion Pop, Cluj, Editura Echinox.
Compagnon, Antoine, 1979, *La seconde main ou le travail de la citation*, Paris, Éditions du Seuil.
Coşeriu, Eugen, 1992–1993, „Arhitectura şi structura limbii", în *Prelegeri şi conferinţe*, supliment la *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, XXXIII, seria A Lingvistică, Iaşi, p. 49−64.
Coşeriu, Eugen, 2000, *Lecţii de lingvistică generală*, Chişinău, Editura Arc
Coşeriu, Eugen, 1992 – 1993, „Limbajul poetic", în *Prelegeri şi conferinţe*, supliment la *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, XXXIII, seria A Lingvistică, Iaşi, p. 145–162.
Dimitrescu, Florica, 1958, *Locuţiunile verbale în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei.
Duda, Gabriela, Aglaia Gugui, Marie Jeanne Wojcicki, 1985, *Dicţionar de expresii şi locuţiuni ale limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros.
Dumistrăcel, Stelian, 2006, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentaţia instituirii comuniunii fatice prin mass-media*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza".
Fokkema, Douwe, 2000, „The Concept of Rewriting", *Cercetarea literară azi*, Iaşi, Editura Polirom, p.139−146.
Genette, Gérard, 1982, *Palimpsestes – La littérature au second degré*, Paris, Éditions du Seuil.
Grejmas, Algirdas Julien, 1975, *Despre sens. Eseuri semiotice*, tradus şi prefaţat de Maria Carpov, Bucureşti, Editura Univers.
Hăulică, Cristina, 1981, *Textul ca intertextualitate*, Bucureşti, Editura Eminescu.
Petrescu, Liviu, 1998, *Poetica postmodernismului*, Piteşti, Editura Paralela 45.
Piru, Alexandru, 1977, *Istoria literaturii de la origini şi până la 1830*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)

Panaitescu, Val, (coord.), 1984, *Terminologie poetică şi retorică,* Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza”.
Zafiu, Rodica, 2000, *Naraţiune şi poezie*, Bucureşti, Editura All.
Zafiu, Rodica, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

The Relation between Repeated Speech and Intertext in Postmodernist Literature

The present work discusses and analyses the ways in which repeated speech (a „coserian” concept) becomes an intertextual code in postmodernist literature.

After a classification of the types of repeated speech, we noticed both common and different elements of the two phenomena, but also the that these elements interfere at the level of poetic and literary convention in the postmodernist type.

The first distinction, between repeated speech and intertext, entailed that repeated speech (as Coseriu names it) is in fact a reality of spontaneous language, connected with a certain tradition of synchronic language which can appear in the literary text as well (although, as a phenomenon, it appeared and developed in speech firstly). First of all, we have used paremic expressions excerpted from literary texts. The intertext appeared especially in the written language, in literature, and it also extended in media: written and audiovisual press, cinema, etc..

Secondly, repeated speech is distinguished by the intertext through the fact that the former is a basic element, a code through which the intertext decrypts itself, a micro-language factor which appears as intertext at macro-level.

The common element of repeated speech and intertext is that they define themselves as a ready made speech, presented in the reader or speaker’s consciousness. The same linguistic fact can be found at the changed intertextual level in different variants.

The interference of these two phenomena in the postmodernist literature is justified through the conventions of this type of literature (orality reek), and this is done through a certain type of dialogue (intertextual) with the characters and with the reader. The poetics of the postmodernism, which promotes “the esthetic decanonization”, gathers all that is not aesthetic and suggests a new type of literalness through “recycling”. This way, by elimining textual coherence and narrative focus, it was possible for already-conventionalized facts of language (repeated speech, linguistic isolations) to become ways of expression of postmodernist literary conventions.

BDD-V846 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:01:18 UTC)